

Aşıq Ağalar yaradıcılığında bayatılar

Sədaqət Əsgərova

ADPU-nun nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci
sedaqet_askerova.73@mail.ru

Annotasiya: Məqalədə Azərbaycan aşıq musiqisinin tanınmış nümayəndələrindən olan Aşıq Ağaların yaradıcılığı və onun bayatılarında xüsusiyyətlər təhlil edilir. Aşıq Ağalar öz bayatılarında xalqın dərin hisslərini, həyat təcrübələrini və mənəvi dəyərlərini əks etdirir. Bayatılar, ənənəvi olaraq, sevgi, həyatın çətinlikləri, təbiət və sosial məsələlərə dair düşüncələrini sadə və lakonik bir şəkildə ifadə edən şeir növüdür.

Aşıq Ağaların bayatılarında bir çox hallarda onun mühitindən və dövründən qaynaqlanan mövzular, şairin şəxsi düşüncələri və ümumilikdə xalqın düşüncə tərzini ön plana çıxır. Məqalədə Ağaların bayatılarının dərin fəlsəfi mənalrı, simvolik məzmunu, lirizmi və orijinal dili təhlil olunur. Aşıq Ağaların bayatılarını digər aşıqların yaradıcılığından fərqləndirən xüsusiyyətlərindən biri onun sosial və mədəni məsələlərə diqqət yetirməsi və insanın mənəvi aləmini tədqiq etməsidir.

Ümumilikdə, məqalə Aşıq Ağaların yaradıcılığını daha geniş kontekstdə qiymətləndirir və onun bayatılarının aşıq sənətindəki yerini müəyyənləşdirir. Bayatılar, Aşıq Ağalar sənətinin və ümumiyyətlə, aşıq şeirinin ən mükəmməl nümunələrindən biri kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: bayatı, şifahi xalq ədəbiyyatı, aşıq, Ağalar Mikayılov, dördlük, şeir

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 03.10.2025; qəbul edilib – 18.11.2025

Bayatis in the creation of Ashug Aghalar

Sedaget Asgerova

Abstract. The article analyzes the creativity of the well-known ashug Aghalar in the tradition of Azerbaijani ashug music and the features of their bayatis. Ashug Aghalar, as part of folklore and ashug art, reflected the deep feelings, life experiences and spiritual values of the people in his bayatis. Bayatis are traditionally a type of poetry that expresses thoughts on love, life's difficulties, nature and social issues in a simple and concise manner.

In the bayatis of Ashug Aghalar, in many cases, themes originating from his environment and era, the poet's personal thoughts and the way of thinking of the people in general come to the fore. The article analyzes the deep philosophical meanings, symbolic content, lyricism and original language of the Aghalar's bayatis. Also, one of the features that distinguishes the bayatis of ashug Aghalar from the creativity of other ashugs is its attention to social and cultural issues and exploration of the spiritual world of man.

Overall, the article evaluates the work of Ashug Aghalar in a broader context and determines the place of his bayatis in ashug art. Bayatis are considered one of the most perfect examples of Aghalar's art and ashug poetry in general.

Keywords: bayati, oral folk literature, ashug, Aghalar Mikayılov, quatrain, poetry

Article history: received – 03.10.2025; accepted – 18.11.2025

Giriş / Introduction

Azərbaycanda aşıq sənətinin özünəməxsus adət-ənənələri, qayda və qanunları mövcuddur. Ustad aşıqlar öz əsərlərində əvvəlki nəsillərin yüksək ənənəvi qanun-qaydalarından bəhs edərək, gənc aşıqlara və aşıqlığa maraq göstərən həvəskar sənətkarlara bu peşənin asan olmadığını, həmçinin bu sənətkarların yüksək əxlaq, intellekt və biliyə malik olduqlarını, zəngin mənəvi aləmləri ilə başqalarından fərqləndiklərini izah edirlər. Azərbaycan aşıq sənətini, yerləşdiyi coğrafi mühitə və ümumi xüsusiyyətlərinə görə, on altı fərqli aşıq mühitinə ayıran tanınmış folklorşünas alim və Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri Məhərrəm Qasımlı “aşıq mühiti” anlayışını belə izah edir: “Sənət çevrəsi ola-

raq düşünülmüş “aşıq mühiti” anlayışı təkcə sənətə aid müəyyən bir ərazidəki mədəni-coğrafi məskunlaşmanı deyil, həm də yaradıcılıq və ifaçılıq proseslərinin bölgədaxili mənzərəsini kompleks şəkildə əks etdirir. Alim bildirir ki, aşıq mühiti mürəkkəb bir kompleksdir: burada saz və sözlə yanaşı, tarixi-coğrafi çevrənin adət-ənənəsi, iqlimi, suyu, havası, təbiəti, yerli camaatın psixologiyası və aşıq sənətinə olan həssaslıq dərəcəsi kimi çoxsaylı və çoxqatlı atributlar mövcuddur” [7, s.110]. Bu sənətin ən önəmli nümayəndələrindən biri də Aşıq Ağalardır. Onun yaradıcılığı təkcə dastanlarla və qoşmalarla deyil, həm də bayatılarla zəngindir.

Əsas hissə / Main part

Bayatı Azərbaycan xalq poeziyasının ən qədim və ən poetik janrlarından biri olub, dərin mənalar daşıyan, xalqın duyğularını və düşüncələrini ifadə edən qısa şeirlərdir.

Bayatı dörd misradan ibarət olub, əsasən, xalqın dərini, sevincini, məhəbbətini və həyat fəlsəfəsini əks etdirən qısa, lakin mənalı şeir formasıdır. Qafiyə quruluşu “a-a-b-a” şəklində olur və musiqi ilə oxuna bilən bir poeziya növüdür. Bayatılar əsasən xalq müdriqliyinin, ictimai problemlərin və fərdi hisslərin poetik ifadəsidir.

Aşıq Ağalar öz yaradıcılığında bayatı janrına xüsusi önəm vermiş və onları aşıq sənətinin ayrılmaz hissəsi kimi təqdim etmişdir. Onun bayatıları dərin məzmunu, axıcı dili və xalq ruhuna yaxınlığı ilə seçilir. Aşıq Ağaların bayatıları adətən məhəbbət, vətənpərvərlik, həyatın keşməkeşləri və insanın mənəvi dünyası ilə bağlıdır.

Onun bayatıları içərisində vətən sevgisi xüsusi yer tutur. Aşıq Ağalar Azərbaycan torpağının gözəlliyini, xalqın mübarizə ruhunu və millət sevgisini öz bayatılarına həkk etmişdir. Bundan əlavə, onun bayatıları fərdi hissləri ifadə edən, sevgi və ayrılıq mövzularına toxunan incə poetik nümunələrdən ibarətdir.

Aşıq Ağaların bayatıları xalqın ümumi hisslərini əks etdirməklə yanaşı, eyni zamanda dərin fəlsəfi və mənəvi məqamları özündə bir-

ləşdirir. “Onun bayatıları insanın daxili dünyasını, həyatın keçiciliyini və sevginin əbədi olmasını öz məzmunu ilə təsdiq edir. Bu xüsusiyyətlərinə görə Aşıq Ağaların bayatıları təkcə Azərbaycan poeziyasının deyil, ümumiyyətlə, türk dünyasının mədəni irsinin dəyərli hissəsi hesab edilir” [5, s.91].

Aşıq Ağalar bayatı janrını sadə ifadə vasitəsi kimi deyil, bədii sənətkarlıqla, obrazlılıq və fəlsəfi dərinliklə zənginləşdirən bir üslubda təqdim etmişdir. Onun bayatıları məhəbbət, vətən sevgisi, həyatın keşməkeşləri və insani hisslər haqqında dərin mənalı fikirləri əks etdirir.

Bayatılar əsasən dörd misradan ibarət olur və birinci üç misra fikrin hazırlıq hissəsi kimi təqdim edilir, dördüncü misra isə əsas məğzi, poetik kulminasiyanı təşkil edir.

Aşıq Ağalar bayatılarında xalqın gündəlik həyatından, sosial vəziyyətindən və sevgi duyğularından bəhs edir. Onun bayatıları arasında vətənpərvərlik motivləri də mühüm yer tutur:

*Qara durna, ağ durna,
Uçar göydə sağ-solna.
Vətəndən ayrı düşən
Yanar qalar bir yolna.* [4, s.54]

Bu bayatıda vətən həsrəti və doğma yurda bağlılıq hissləri qabarıq şəkildə ifadə olunmuşdur. Onun bayatıları sadə dildə yazılsa da, dərin mənalar ehtiva edir və hər kəsin hisslərinə toxunur.

Aşıq Ağaların yaradıcılığında bayatılar həm də onun öz həyatını, duyğularını və həyat görüşlərini oxucuya çatdıran bir vasitə rolunu oynayır. Onun bayatılarında xalqın milli kimliyi, azadlıq və ədalətə olan arzuları, eyni zamanda fərdi azadlıq və bərabərlik mövzuları öz əksini tapmışdır. Bayatılar, bu mənada həm dövrün sosial reallıqlarını, həm də aşıq Ağaların dünyagörüşünü oxuculara çatdırır:

*Gəl gedək dağlar aşu,
Gül dərim, çiçək aşu.
Sənə könül vermişəm,
Qaytar, ver, haqqın aşu.* [6, s.81]

Aşıq Ağaların yaradıcılığı ədəbi-melodik ritm baxımından olduqca maraqlıdır. Onun sənətinə nəzər saldıqda ifaçılıq prinsiplərinə ciddi riayət etdiyini görmək mümkündür. Aşıq Ağalar gəraylı və qoşmalarında poetik mətnin ritminə uyğun olaraq aşıq melodiyaları bəstələmişdir. Onu sənət yoldaşlarından fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biri yaradıcı sənətkar olması idi. O, toy məclislərində təkcə söz oxumaqla kifayətlənmir, eyni zamanda söz qoşan aşıq kimi də tanınırdı. Xalq şairləri ilə etdiyi duzlu-məzəli deyişmələr, məhəbbət mövzusunda yazdığı şeirlər, el-obanı, vətəni tərənnüm edən və nəsihət xarakterli əsərləri gənclərin hörmət və sevgisini qazanmışdır:

*Ağalaram, yol gedəm,
Yol gedib suya çatam.
Bir könülə yar oldum,
O da məni atıbdı.*

Nəticə / Conclusion

Aşıq Ağalar, Azərbaycan aşıq poeziyasının mühüm simalarından biridir və onun şeirləri xalqın ruhunu, mədəniyyətini və mənəvi dəyərlərini tərənnüm edən əsərlərdir. Bu əsərlərdə insani keyfiyyətlər, xüsusilə paklıq və mərdlik ön plana çıxır, eyni zamanda aşıq, öz əxlaq və estetik ideallarını da müdafiə edir. Aşıq Ağaların şeirlərində, təkcə mənəvi dəyərlər deyil, həm də yüksək insanlıq və qəhrəmanlıq obrazları əks olunur.

*Gecə düşdü, ay doğdu,
Dərd içimdə oyandı.
Yarım məni atandan
Fələk gəldi, paylandı.*

*Gül dərdim, əlim yandı,
Ağladım, gözüüm qandı.
Sevda bir od içində,
Söndürmək də yamandı.* [2, s.26]

“Aşıq Ağalar yaradıcılığında Azərbaycan poeziyasının mühüm qollarından biri kimi bayatılara xüsusi önəm vermişdir. Onun bayatıları xalqın ruh halını, duyğularını və məişətini əks etdirən poetik incilərdir. Bu bayatılar Azərbaycan aşıq sənətinin inkişafında mühüm rol oynamış və bugünkü poeziya üçün ilham mənbəyi olmuşdur” [1, s.106].

Azərbaycan aşıq poeziyası zəngin və çoxşaxəli bir ənənəyə malikdir. Bu ənənə içərisində bayatılar xüsusi yer tutur. Bayatı Azərbaycan xalq poeziyasının ən qədim və ən geniş yayılmış janrlarından biridir. Aşıq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Aşıq Ağalar da öz yaradıcılığında bayatı janrına geniş yer vermiş və bu sahədə dəyərli nümunələr yaratmışdır.

Aşıq Ağalar bayatı janrına verdiyi töhfələrlə Azərbaycan aşıq poeziyasının inkişafına mühüm töhfə vermişdir. Onun bayatıları xalq ruhunu, milli dəyərləri və poeziyanın klassik elementlərini özündə cəmləşdirərək, Azərbaycan ədəbiyyatında silinməz iz buraxmışdır. Bu baxımdan Aşıq Ağaların bayatıları təkcə keçmişin bir parçası deyil, həm də gələcək nəsillər üçün dəyərli bir irsdir.

Aşıq Ağalar öz şeirlərində bir çox müsbət xüsusiyyətləri tərənnüm edir. Məsələn, “Çox dağlardan mən aşmışam, Dünya gəzib dolaşmışam. Güc eləməyə, ağır daşam, Qaldırmağa qol gərəkdir” [3, s.67] misralarında həyatın çətinliklərinə, dağlardan və çətin yollardan keçərək, insanın öz əxlaqını və əzmkarlığını qoruyaraq həyatda qalmasının vacibliyi vurğulanır. Bu misralarda həm də mübarizə ruhu və güc anlayışı ön plana çıxır, insanın cəsarəti və iradəsi ifadə edilir.

Şeirlərindəki başqa bir mühüm aspekt isə estetik və mənəvi gözəlliyin tərənnümüdür. Aşıq Ağalar, bədii ifadə vasitələrindən istifadə edərək, insanın daxili aləminin gözəlliyini və ruhunu oxucuya çatdırır. O, sadəcə xarici gözəlliklərə deyil, daxili gözəlliyə və mənəvi kamilliyə də böyük önəm verir. Şeirində insanın yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə sahib olması, öz ru-

hunun təmizliyini qoruyaraq, öz cəmiyyətinə faydalı olması tərənnüm edilir.

Beləliklə, Aşıq Ağaların şeirlərində tərənnüm olunan insan keyfiyyətləri, əxlaq və estetik ideal cəmiyyətin mənəvi və mədəni inkişafına işıq salır. Onun poeziyası, yalnız bir sənət nümunəsi deyil, həm də xalqın ruhunu və həyatını əks etdirən bir güzgüdür.

Ədəbiyyat / References

1. Əhmədov, Mahir. Aşıq Ağalar Mikayılovun yaradıcılığı. – Bakı: Yazıçı, 2005, 180 s.
2. Ələkbərov, Fuad. Azərbaycan aşıq poeziyasında janr və üslub xüsusiyyətləri. – Bakı: Bilgə, 2011, 270 s.
3. Hüseynov, Əlövsət. Aşıqlarımız və onların yaradıcılığı. – Bakı, 2016, 186 s.
4. Mikayılov, Aşıq Ağalar. Aşıq ədəbiyyatı: Tədqiqatlar və məqalələr. – Bakı: Elm, 2010, 190 s.
5. Qarayev, İsmət. Azərbaycan aşıq poeziyası. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1998, 210 s.
6. Rüstəmov, Sərdar. Azərbaycan aşıq ədəbiyyatında bayatı janrı. – Bakı: Nurlar, – 2013, 190 s.
7. Səfərli, Nigar. Azərbaycan aşıq ədəbiyyatında bayatının rolu. – Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, – 2014, 154 s.

Баяты в творчестве Ашуга Агалара

Садагет Аскерова

Резюме. В статье анализируется творчество известного ашуга Агалара в азербайджанской ашугской музыкальной традиции и особенности его баяты. Будучи частью фольклора и ашугского искусства, Ашуг Агалар отражал в своих баяты глубокие чувства, жизненный опыт и духовные ценности народа. Баяты – традиционный жанр поэзии, в котором в простой и лаконичной форме выражаются мысли о любви, жизненных трудностях, природе и социальных проблемах. Во многих случаях в баяты Ашуг Агалара на первый план выходят темы, связанные с его окружением и эпохой, личные мысли поэта и общий образ мышления народа. В статье анализируются глубокие философские смыслы, символическое содержание, лиризм и оригинальный язык баяты Агалар. Также одной из особенностей, отличающих баяты Ашуг Агалара от произведений других ашугов, является их сосредоточенность на социальных и культурных вопросах и исследование духовного мира человека.

В целом в статье дается оценка творчества Ашуг Агалара в более широком контексте и определяется место его баяты в ашугском искусстве. Баятылар считается одним из самых совершенных образцов искусства ашугов и ашугской поэзии в целом.

Ключевые слова: баяты, устное народное творчество, ашуг, Агалар Микаилов, четверостишие, поэзия